

2. Shimai, M. (1999) "Globalization as a source of competition, conflict and opportunities", *Problemyi teorii i praktiki upravleniya*, no 1, pp. 52–58.
3. Peftiev, V. and Chernovskaya, V. (2000) "The developing world: globalization or regionalization?", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyie otnosheniya*, no 7, pp. 39–44/
4. Diligenskiy, G. (2002) "Globalization in the human dimension", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyie otnosheniya*, no 7, pp. 4–15.
5. Stiglitz, J.E. (2002) *Globalization and Its Discontents*, N.Y.: W.W. Norton & Co, 282 p.
6. Lymonova, E.M. (2013) "Transforming the economic content of MNCs in globalization", *Yevropeys'kyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, no 2 (15), pp. 155–164.
7. Hlukha, H.Ya. (2014) "Globalization and economic growth", *Akademichnyy ohlyad*, no 1, pp. 17–23.
8. Spivak, V.M. (2010) "Globalization and its impact on the political system of society", *Derzhava i prava. Yurydychni i politychni nauky: zb. naukovykh prats'*, Vol. 50, pp. 740–747.
9. Teyt, A.A. (1998) "Globalization – a threat or an opportunity for Europe?", *Problemyi teorii i praktiki upravleniya*, no 5, pp. 63–66.
10. Implementation of the ILO program in 2002 – 2003. Report of the Director-General / International Labour Conference, 92nd Session 2004 – Geneva: ILO, 2004. – 117 p. available at: <http://www.ilo.org/public/russian/standards> (Accessed 17 December 2016)
11. A fair globalization: The role of the ILO. Report of the Director-General on the World Commission on the Social Dimension of Globalization / International Labour Conference, 92nd Session 2004 – Geneva: ILO, 2004. – 75 p. available at: <http://www.ilo.org> (Accessed 17 December 2016)
12. ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization / adopted by the International Labour Conference at its Ninety-seventh Session, Geneva, 10 June 2008 available at: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/fair_globalization.pdf (Accessed 17 December 2016)

Стаття надійшла до редакції 23.12.2016 р.

УДК 331.5

Смачило В.В.,

канд. екон. наук, доц., проф.,
miroslava.valya@ukr.net

Устіловська А.С.,

аспірант, викладач,
ustilovskaya.an@ukr.net
кафедра економіки,

Харківський національний університету будівництва та архітектури

Смачило В.В.,

канд. екон. наук, доц., проф.,

Устиловская А.С.,

аспирант, преподаватель,
кафедра экономики,

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

Smachylo V.V.,
PhD, Docent, Professor

Ustilovskaya A.S.,
Postgraduate, Lecturer,
Department of Economics,
Kharkov National University of Civil Engineering and Architecture

ПРІОРИТЕТИ ТА ЗАГРОЗИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

ПРИОРИТЕТЫ И УГРОЗЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ЗАНЯТОСТИ В УКРАИНЕ

PRIORITIES AND THREATS OF EMPLOYMENT TRANSFORMATION IN UKRAINE

Узагальнено основні тенденції трансформації зайнятості на теренах українського ринку праці за ключовим точками та визначено головні пріоритети та загрози означеного процесу.

Обобщены основные тенденции трансформации занятости на просторах украинского рынка труда по ключевым точкам и определены главные приоритеты и угрозы указанного процесса.

Summarizes the main trends in the transformation of employment in Ukrainian market of work, and the key points. Identified the main priorities and threats of present process. Based on the structural and dynamic analysis of employment transformations discussed the main directions of which can be classified as a threat or as a priority development. Detection conversion significantly affect the formation and development of labor potential socio-economic systems at all levels (from companies to the state) and allow them to be considered when building a personnel policy of the company.

Ключові слова. Зайнятість, неформальна зайнятість, нетрадиційна зайнятість, структурно-динамічний аналіз.

Ключевые слова. Занятость, неформальная занятость, нетрадиционная занятость, структурно-динамический анализ.

Key words. Employment, informal employment, alternative employment, structural and dynamic analysis.

Вступ. Ефективне функціонування економіки країни не може відбуватися без наявності здібних людських ресурсів, їх схильності до результативної праці та забезпечення належними умовами для її здійснення. Тому трансформації зайнятості, зміни в її структурі та динаміці мають не аби який вплив на економічний розвиток країни. Натомість, розвиток економіки країни забезпечує розширення можливостей зайнятості, скорочує безробіття, підвищує продуктивність праці, сприяє збільшенню доходів населення та, як наслідок, позитивно впливає на його добробут. Вивчення сучасних трендів мобільності населення, їх причин, дозволяють розробляти оптимальну державну та регіональні стратегії розвитку трудового потенціалу, адже саме він є визначальним чинником стійкого розвитку економіки. Тому, як і на будь-яку соціально-економічну систему, на нього здійснюють вплив різноманітні внутрішні та зовнішні детермінанти та

екстерналії, що й характеризують його стан. Серед базових чинників впливу на трудовий потенціал підприємств слід відзначити стан на ринку праці, тобто співвідношення зайнятих і безробітних економічною діяльністю. Вивчення кон'юнктури ринку праці та трансформаційних тенденцій дозволить зважено будувати кадрову політику стосовно персоналу підприємства та формувати трудовий, кадровий потенціал. Усе вказане й обумовлює вибір теми дослідження та її актуальність.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженню проблем з аналізу зайнятості населення України присвячені наукові праці багатьох учених, зокрема В.А. Літинської, Л.С. Мельничука, М. Павлюк, В.П. Кохан, І.І. Чернеги, І.В. Інголко. В той же час, динамічність соціально-економічних трансформацій, які надають ключову роль людині, вимагають адаптації існуючих механізмів формування трудового потенціалу та управління зайнятістю, що потребує систематичного вивчення причин змін і їх напрямів.

Постановка завдання. Виявлення трендів трансформації зайнятості в Україні на основі структурно-динамічного аналізу та визначення її пріоритетів й загроз.

Результати дослідження. Дослідження дефініції «трудоий потенціал» [1] дозволило представити авторське бачення трудового потенціалу як величину можливої участі частини населення країни, яка, за наявності певних якісних і кількісних характеристик відносно здоров'я, працездатності, психофізіологічних особливостей, освітнього, фахового та інтелектуального рівнів, соціально-етнічного менталітету, тощо, бере та бажає брати участь у процесі праці та задовольняє або може задовольнити потреби в праці відповідної соціально-економічної системи.

Відповідно, зміни, що відбуваються в зайнятості населення, тим чи тим способом визначають трудовий потенціал країни.

Трансформацію зайнятості в Україні слід розглядати в аспекті глобалізаційних викликів, що накладають суттєвий відбиток на зміни, що відбуваються на національному ринку праці.

Для того, щоб визначити пріоритети та загрози трансформації зайнятості в Україні, необхідно виявити, безпосередньо, самі зміни – кількісні та якісні, а також тенденції, які склалися стосовно неї. Для цього доцільно провести структурно-динамічний аналіз зайнятого населення України на основі офіційних даних статистики, який репрезентовано на рис. 1 і в табл. 1.

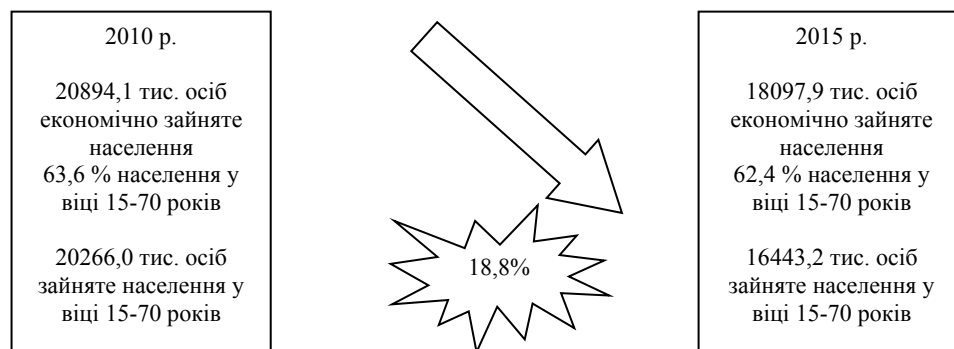

Рис. 1. Динамічний аналіз зайнятості в Україні за 2010–2015 роки (тис. осіб)

З рис. 1 бачимо, що за аналітичний горизонт дослідження у п'ять років офіційних даних статистики [2], що за останні п'ять років відбулося зменшення чисельності зайнятого населення у віці 15–70 років з 20266 тис. осіб до 16443,2 тис. осіб, економічно активного населення з 20894,1 тис. осіб до 18097,9 тис. осіб або з 63,6 % до 62,4 % населення у віці 15–70 осіб. Така негативна динаміка хоча й має загальною причиною скорочення населення України в цілому, але її посилення слід віднести до 2014 р., що викликано соціально-економічною кризою в Україні. У відсотках до населення у віці 15–70 років вказане скорочення становило з 58,4 % до 56,7 % (або 1,7 %).

Таблиця 1

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ ЗА 2010-2015 РОКИ

Найменування	2010р.	2015р.
<i>Населення, зайняте економічною діяльністю всього тис. осіб, у т.ч. за категоріями:</i>	20266,0	16443,2
- працюючі за наймом, %	81,1	84,1
- роботодавці, %	1,0	1,2
- самозайняті, %	17,5	14,5
- безкоштовно працюючі члени сім'ї, %	0,4	0,2
<i>Зайняте населення у віці 15–70 років за статтю та статусами зайнятості (у % до усього зайнятого населення відповідного статусу)</i>		
- працюючі за наймом, %	100	100
- жінки	48,8	49,1
- чоловіки	51,2	50,9
- роботодавці, %	100	100
- жінки	34,8	28
- чоловіки	65,2	72
- самозайняті, %	100	100
- жінки	52,1	42,6
- чоловіки	47,9	57,4
- безкоштовно працюючі члени сім'ї, %	100	100
- жінки	40,6	52,3
- чоловіки	59,4	47,7
<i>Зайняте населення у віці 15–70 років за місцем проживання та статусами зайнятості (у % до всього зайнятого населення відповідного статусу)</i>		
- працюючі за наймом, %	100	100
- міські поселення	76,9	74,6
- сільська місцевість	23,1	25,4
- роботодавці, %	100	100
- міські поселення	83,0	77,3

Найменування	2010р.	2015р.
- сільська місцевість	17,0	22,7
- самозайняті, %	100	100
- міські поселення	26,9	34,9
- сільська місцевість	73,1	65,1
- безкоштовно працюючі члени сім'ї, %	100	100
- міські поселення	34,9	27,2
- сільська місцевість	65,1	72,8
Населення, задіяне у секторі неформальної зайнятості, всього, тис. осіб/ %	<u>4649,2</u> 22,9	<u>4303,3</u> 26,2
- жінки, тис. осіб/ %	<u>2165,3</u> 46,6	<u>1772,2</u> 41,2
- чоловіки, тис. осіб/ %	<u>2483,9</u> 53,4	<u>2531,1</u> 58,8
- міські поселення, тис. осіб/ %	<u>1564,0</u> 33,6	<u>2118,3</u> 49,2
- сільська місцевість, тис. осіб/ %	<u>3085,2</u> 66,4	<u>2185,0</u> 50,8

Структурні зміни зайнятості, які представлено в табл. 1, дозволяють зробити такі висновки: у структурі зайнятого економічною діяльністю населення не відбулося суттєвих змін, що стосується роботодавців (їх кількість зросла у 2015 р. лише на 0,2 %), а також безкоштовно працюючих членів сім'ї (їх кількість зменшилась у 2015 р. порівняно з 2010 лише на 0,2 %). Відчутніші зміни відбулися у структурі зайнятості за категорією населення «самозайняті» (їх кількість у 2015 р. скоротилася на 3 %) та «працюючі за наймом» (їх кількість зросла у 2015 р. порівняно з 2010 на 3 %).

Зростає питома вага населення, яке задіяне у секторі неформальної зайнятості з 22,9 % до 26,2 %. Очевидно, офіційна зайнятість переходить у неофіційну (частково в нетрадиційну), частина населення мігрує в пошуках вищої оплати праці та якісного життя (тимчасова та постійна міграція). У той же час, на думку [3], дані, якими оперує Державна служба статистики України, не можна вважати остаточними. Насправді кількість зайнятих у неформальному секторі економіки України може бути більшою, адже, на думку експертів, на його частку припадає понад половини валового національного продукту. До причин неформальної зайнятості відносять як соціальну ексклюзію, так і добровільний вихід за межі формалізованих відносин стосовно зайнятості.

Крім того, на ринку праці виникають нові форми нестандартної праці, які, на даний момент, майже не регламентуються чинним національним законодавством у сфері праці, серед яких варто відзначити дистанційну зайнятість (телероботу) і запозичену працю. Феномен нестандартної (нетиповою) праці слід розглядати в її антагоністичному аспекті – стандартної (типової) зайнятості, якою,

згідно українського законодавства, вважається повна зайнятість – зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором [4]. Це – наймана праця на умовах повного робочого часу на основі безстрокового трудового договору. Якщо змінюється хоча б одна з умов, то слід говорити про нестандартну зайнятість [5]. До відомих форм нетипової зайнятості, які знайшли своє відображення в правовому полі України, відносять: самозайнятість, працю на умовах строкових трудових договорів або неповного робочого часу, працю за цивільно-правовими договорами тощо.

На основі проведеного структурно-динамічного аналізу трансформацій зайнятості, було визначено основні їх напрями, які можна класифікувати як загрозу або як пріоритетний напрям розвитку (рис. 2): скорочення чисельності зайнятих, проблеми зайнятості серед людей старшого віку, скорочення зайнятості молоді, зростання у категорії «роботодавці» відсотка зайнятих у сільській місцевості, зростання рівня неформальної зайнятості, поява та поширення нетрадиційних форм зайнятості, зменшення серед категорії зайнятих «роботодавці» жінок, зростання відсотка жінок у категорії зайнятих «безкоштовно працюючі члени сім'ї».

Як бачимо з рис. 2, визначені напрями трансформацій можуть мати одночасно позитивні та негативні наслідки. Розглянемо ключові, з нашого погляду, критичні точки змін. Так, загальне скорочення зайнятих викликає «відтік мізків», що впливає на якісні характеристики трудового потенціалу України, негативно впливає на наповнюваність бюджетів усіх рівнів і фондів соціального страхування через скорочення чисельності платників податків і зменшення рівнів їх доходів.

Такий напрям трансформацій, як «Поява та поширення нетрадиційних форм зайнятості» в якості загроз виділяє погіршення умов праці через незахищеність працівниками профспілками та соціальними органами, відсутності контролю за станом робочих місць, що може негативно вплинути на якість трудового потенціалу. Вказане є загрозою не лише для людини як працівника, а й для держави та регіону. У той же час, відсутність нормативно-правового забезпечення нетрадиційних форм зайнятості, негативно впливає на організаційні механізми економічної взаємодії з бюджетними та соціальними органами щодо сплати відповідних податків і зборів, що в основному, негативно відбивається на надходженні обов'язкових платежів, занижуючи ресурси для рефінансування соціальних напрямків.

Позитивні наслідки цієї трансформації належать роботодавцям – оптимізація витрат на персонал, зниження податкового тягаря, оптимізація кількісного складу працівників. Зростання рівня неформальної зайнятості, яке спостерігаємо, провівши структурно-динамічний аналіз, створює загрозу недоотримання податкових надходжень і соціальних внесків у відповідні бюджети та фонди, зниження рівня соціальної захищеності працюючих, але, в той же час, підвищує дохід працівника та є наслідком активізації самостійної підприємницької діяльності.

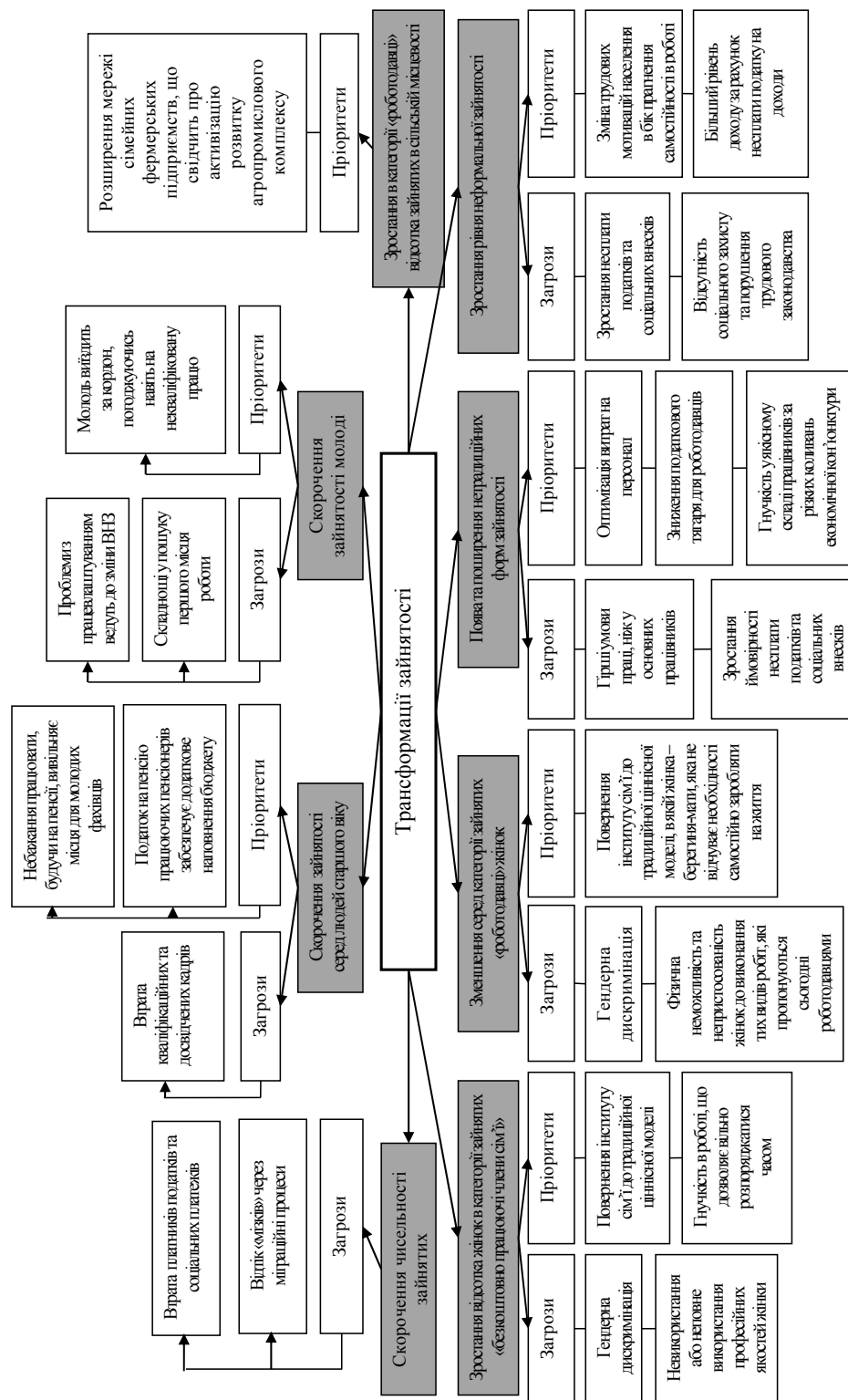

Рис. 2. Пріоритети та загрози ключових напрямків трансформації зайнятості в Україні

Висновки. Структурно-динамічний аналіз зайнятості за 2010–2015 рр. дозволив виявити її основні трансформації в Україні. Очевидно, що відбувається загальне скорочення зайнятих в економіці країни, офіційна зайнятість переходить у неофіційну (частково в нетрадиційну), частина населення мігрує в пошуках вищої оплати праці та якісного життя (тимчасова та постійна міграція). Виявленні перетворення суттєво впливають на формування та розвиток трудового потенціалу соціально-економічних систем усіх рівнів (від підприємств до держави) і дозволяють їх враховувати під час побудови кадрової політики підприємства.

Література

1. Верховна Рада України (2017) Закон України «Про зайнятість населення». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/803-5> (дата звернення 21 січня 2017 р).
2. *Смачило В.В.* Теоретико-методичні аспекти оцінки трудового потенціалу регіону / В.В. Смачило // Соціально-трудові відносини: теорія та практика – 2016. – № 1 (11). – С. 231–239.
3. *Кохан В. П.* Нестандартна зайнятість в Україні: виклики часу / В.П. Кохан // Право та інноваційне суспільство. – 2013. – № 1. – С. 173–187.
4. *Струченков Олександр.* Неформальна зайнятість населення України: кількісний та якісний виміри. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/neformalna-zajnyatist-naselennya/> (дата звернення 21 січня 2017 р)
5. Офіційний сайт комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine “On Employment”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/803-5> (Accessed 21 January 2017).
2. Smachylo V.V. (2016) “Theoretical and methodological aspects of the assessment of the employment potential of the region”, *Social and Labor Relations: Theory and Practice*, no. 1 (11), pp. 231-239.
3. Kohan V.P. (2013) “Non-standard employment in Ukraine: challenges”, *Law and innovative society*, no. 1, pp. 173-187.
4. Struchenkov Alexander. “Informal employment Ukraine: quantitative and qualitative measurements” [Online], available at: commons.com.ua/neformalna-zajnyatist-naselennya/ (Accessed 21 January 2017).
5. Official Site Statistics Committee of Ukraine [Online], available at: www.ukrstat.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2017 р.